

Nusret Smajlović, prof.dr.
Profesor Fakulteta sporta Univerziteta u Sarajevu

Danijela Bonacin
Student Fakulteta sporta Univerziteta u Sarajevu

Dobromir Bonacin, dr
Suradnik Fakulteta sporta Univerziteta u Sarajevu

PRENATALNI STATUS DJETETA

Sažetak

Budućnost nosi novi tehnološki napredak i odnose među ljudima koji su sve složeniji i uz sve veće teškoće pri suštinskom nepovršnom uspostavljanju. Informacije svih vrsta povećavaju se i kvantitativno i kvalitativno obuhvaćajući materijalno i tehnološko, dok duhovno često odlazi u drugi plan, iako postoje mnoge institucije i pojedinci koji nastoje održavati duševne vrijednosti. Zbog razvojnih karakteristika čovjeka, jedino ozbiljno vrijeme koje možemo iskoristiti za učenje svih znanja, pa i moralnih duhovnih vrijednosti je najranije djetinjstvo, kad se čovjek uvelike oblikuje. Stoga se postavlja pitanje, treba li iskoristiti svaki trenutak, kako bi temelji općih ljudskih vrijednosti bili dobro ugrađeni. Edukacijska granica se prirodno spustila do samog rođenja. Postavlja se pitanje, treba li možda početi i prije, već s nerođenima. Ali ako jest tako, tada više nije dovoljno modele djelovanja ostaviti stohastičkim modulacijama. Prvo se treba odrediti prema suštini takvih mogućih akcija, baš kao i akceptiranju, barem većeg dijela mogućih, ma kakvih posljedica.

Uvod

Čovjek je društveno biće, u tome se slažu stručnjaci različitih područja. Međutim ta tvrdnja u današnje vrijeme ima posebno značenje s obzirom na brojnost ljudske populacije. Prije XX. stoljeća, naglasak u spomenutoj tvrdnji bio na tome da čovjek želi "biti" uključen u djelovanje ljudi oko sebe odnosno da ne želi živjeti sam, no danas je naglasak više na tome da je prisiljen komunicirati s drugima i ima malo mogućnosti da funkcionira sam. Naime, napredak znanosti, naročito medicine i srodnih područja, omogućio je ljudima kvalitetnije i dugotrajnije življenje - ljudi žive sve dulje, starosna granica se povećava, kasnije se odlazi u mirovinu a i tada postoji kvaliteta života. S druge strane, neprestano se rađaju i nadolaze novi koji traže svoje mjesto u sustavu na najrazličitije načine.

U takvom svijetu, aksiološki gledano, iznimno je teško tek tako jednostavno odrediti svrhu i poziciju svakog pojedinca. Ovo posebno vrijedi ako se pretpostave heteronomni sociološki ciljevi kojima se podvrgava čovjeka, jer se u tim uvjetima uvijek javljaju aporije kondenzirane između prirodne nužnosti i slobodne volje, što naročito vrijedi pod egzistencijalističkim povećalom o neponovljivosti jedinke, iako neke realne i opće fundamente svih ljudi nije moguće ni na koji način osporiti.

Sve veća brojnost ljudske populacije, njeno interno komuniciranje te potreba da se sve u vezi s tim objasni i dovela je do izdvajanja sociologije kao zasebne znanosti a socijalizacija odnosno formiranje čovjeka u skladu s društvenom okolinom ⁽⁸⁾ postalo je jedno od važnijih pitanja današnjice. Segmenti spoznaje o pravilima i pravima jedinke umrežavaju se s pravima i pravilima mnoštva, a kako je to prostor u kojemu univerzalije kao opće ideje koje prethode stvarima nisu uvijek apriorno definibilne, ostaje dovoljan prostor za različita, pa i pozitivistička stajališta prema kojima je jedino prihvatljiva empirijski provjerljiva datost i pojedinca i mnoštva. Zaboravlja se pri tome da jednom kad je situacija nastupila, povratak na prethodno stanje više nije moguć, pa se teleološka svrhovitost definira kao čisti pragmatizam, prema kojemu je istinito ono što i korisno, tj. već producirano, te je naknadno pitanje prethodne akcije koja je i dovela do produciranog, već prošla, a time i nevažna stvar.

Zato je za zapitati se o nekim akcijama koje nisu prethodno dovoljno obrađene. To iz razloga što sustav bilo koje ljudske zajednice funkcionira po uređenim pravilima i među pojedince podjeljenim ulogama te postaje od goruće važnosti pitanje osposobljavanja tih istih pojedinca za preuzimanje njihovih socioloških uloga ⁽¹¹⁾. Prema dostupnim izvorima, danas se često mogu prepoznati shvaćanja koja bi pojedince što je moguće ranije podvrgla procesu socijalizacije kako bi s jedne strane bili zaista što uspješniji a s druge strane kako bi organizirani sociološki sustavi imali što više koristi od njih. Ovakav socijalni utilitarizam može i ne mora dati dobar rezultat, ali je nesumnjivo iznimno aktivan i prokreativan u onim edukativno-voluntarističkim segmentima koji vide samo neposredni rezultat. U vezi s tim već postoje timovi stručnjaka koji se bave procjenom sposobnosti i socijalizacijom djece već u predškolskom uzrastu a samo je pitanje dana kada će se ta granica sistematski pomaknuti i niže – ka prenatalnom periodu. Zato, ne bi bilo loše malo raspraviti određene vrijednosti, a možda i neke moguće posljedice prije nego li budu već na djelu.

Pristup

Sigurno je da uopće nije moguće kompetentno raspravljati o odraslom čovjeku, ako nije poznat njegov razvojni put od rođenja, jer iako postoje univerzalna pravila, induktivno slaganje činjenica uvijek osigurava razumijevanje individue u varijetetu partikularnih podataka koji pojedinca čini takvim kakav jest, baš kao i edukacijske i druge intervencije kojima se takav razvoj podupire. Stoga se očito više nije moguće ograničavati na početak "od rođenja", već treba malo raspraviti i o djeci u prenatalnom periodu, praktično od samog začeća (ako ne i prije!?) pa do poroda. Problem koji se u takvom pristupu javlja sigurno predstavlja nadolazeća hipotetska socijalizacija djece tj. sasvim mogući pokušaj da se na nerođenu djecu utječe i da ih se formira u skladu s nekim kriterijima, a u budućnosti sasvim sigurno i u skladu s društvenom okolinom i njenim traženjima. Glasovita tvrdnja "*Cogito ergo sum*" tada teško izdržava kritiku jer je za zapitati se ima li nerođeno dijete pravo na "*Cogito ergo sum*" ili ne, odnosno koliko ono može misliti i doživjeti samo sebe. S naše, najčešće fenomenološke pozicije, takvo svojstvo djetetu u 3. ili 5. mjesecu trudnoće sigurno nećemo dodijeliti, jer sve što je nama bitno, ne mora biti i tom djetetu, za koje, uostalom, tada još i nije sigurno da će se uopće roditi. Stvari se dodatno kompliciraju ako takvu situaciju promatramo noumenalno, jer ako je sve spoznatljivo samo umom, tada to dijete sigurno još nema potpunu ili barem djelomičnu sliku svijeta u koji će tek doći, pa je njegovo spoznavanje sigurno ograničeno na neke, uglavnom sinkretističke dijelove.

Što je neki entitet manji i u razvoju bliži samom početku, to je i mogući utjecaj veći, a time i finalni rezultat varijabilniji. Baš zato, cilj ovog teksta je ukazati na mogućnost i ozbiljnost takvih utjecaja, njegovih pozitivnih i negativnih strana te ponuditi neka viđenja problema.

Kao i svaki sličan model iznošenja stanja i prijedloga, i ovaj nosi sa sobom nekoliko obaveznih elemenata. Jedan od važnijih je svakako konzultacija brojne adekvatne literature, domaćih i stranih autora, knjiga, stručnih i znanstvenih članaka, časopisa te internet stranica te prikupljanju potrebnih informacija, njihovom međusobnom uspoređivanju i povezivanju te povezivanju s osobnim iskustvom. Baš kao i brojnih konzultacija s najrazličitijim autoritetima. Mora se pri tome naglasiti očita "sramežljivost" autora da se takvom problemu okrenu u svoj njegovoj punoći, što ne začuđuje, jer je ovaj mogući problem uvelike "gurnut u stranu" do "dana kad će postati aktualan". Ovo jako začuđuje, obzirom da bi ova tematika trebala biti mnogima zanimljiva u najmanju ruku s ontološke pozicije, jer naravno, nerođeno dijete nipošto nije monada koja se tek aktualizira u kasnijim uvjetima ili koja aktualizira kasnije uvjete. Baš kao što majka u kojoj se dijete razvija nije tek inkubator za entitet koji na načelima subjektivnog idealizma naknadno stječe predodžbe o svijetu. U maniri donekle površnih viđenja koja se mogu podvesti pod *consensus gentium*, zaboravlja se pri tome da je aktualnost početka takvog problema već davno započela, a prema svemu sudeći, ne može se tvrditi da smo kao civilizacija i kultura uopće pripremljeni za moguće stvarne posljedice jedne sasvim vjerojatno nadolazeće stihije, neovisno o tome pretpostavljamo li pozitivne ili drugačije posljedice. Čini se da bi bilo mnogo bolje da se radi o *ignoratio elenchi* (izbjegavanju iz neznanja) nego li o *mutatio elenchi* (namjerno izbjegavanje problema) ⁽⁴⁾.

Ovako široko postavljenom problemu, naravno nije moguće prilaziti fenomenološki, baš kao ni uže strukturalistički, a u relacijama prema logičkim postavkama opće spoznaje, pozitivizam naravno ne može riješiti ništa ozbiljno, dok npr. aksiomatika, iako djelomično integrirana, ne može poslužiti osim za svrhe komparacije, itd. Za zapaziti je da i novovjeka filozofija elegantno otklanja mnoge od ovakvih problema, baveći se superiorno odraslima, kao da ti odrasli nisu jednom bili djeca i nerođeni. Stoga je pristup ovoj materiji nevezan za bilo koji od mogućih konkretnih filozofskih pravaca. Također, rasprava o nerođenom djetetu, obično artikulirana u smislu "je li čovjek, kad je čovjek, u kojem mjesecu trudnoće se utvrđuje, smije li se i kad prekinuti" i sl. u ovakvoj raspravi nema mjesta, jednostavno zato što se ne može dopustiti nominalističko ponašanje po kojemu je moguće promišljanje zadano naknadno kad već pravila nastupe, kao refleksija tipa *flatus voces*. Ovo ponajviše zbog toga što je apsolutna sigurnost sadržana u tvrdnji da nerođeno dijete iskazuje sasvim sigurno također jednu neospornu činjenicu: *Ono posjeduje neprekinutu liniju života čije trajanje se može mjeriti u milijunima godina*. I to je za ovu raspravu sasvim dovoljno. U takvom diskursu možemo preispitati neka naša civilizacijska i kulturološka dostignuća, ali koja nipošto nisu pitanje genetike već ukupne spoznaje i najšireg morala.

Dakle, ono što smijemo, a na što vjerojatno imamo i pravo i obavezu jest upitati se, predložiti, promišljati, uspoređivati, provjeravati. Zar nije za provjeru, ako to želimo, svaka tvrdnja i svaka zanimljiva činjenica!? U jednom sasvim drugačijem kontekstu od onoga Galilejevog: "*Ne dirajte krugove moje*", čini se da obično lako upadamo u zamku koja glasi: "*Ne dirajte djecu našu*". U redu, nećemo dirati djecu, ali odrasle svakako želimo pošakljati, a hoće li se na kraju ovog teksta smijati, to ćemo tek vidjeti.

Nešto o čovjeku

Čovjek ne postaje rođenjem. Izlazeći iz sigurnosti majčine utrobe on samo gubi posljednju fizičku prepreku/zaštitu do vanjskog života. No, kao ljudsko biće bio je na određen način već umnogome oblikovan jer boraveći unutra nije bio izuzet iz vanjskih zbivanja, dapače, utjecao je itekako na svijet kao i svijet na njega, na brojne različite načine o kojima obično i ne razmišljamo. U različitim vremenima dijete u utrobi majke različito se doživljavalo. Aristotel je svojedobno smatrao kako se duša useljava u embrio ⁽²⁾. Poslije su stari Latini govorili "*Nasciturus pro iam nato habetur*" ili u prijevodu "začeto dijete smatra se kao da je već rođeno u pogledu nekih svojih prava" (npr. prava nasljedstva) ⁽¹²⁾. Dakle, smatrali su fetus osobom koja ima prava i koja će imati prava te razmišljali su o njegovoj skoroj budućnosti. Kroz srednji vijek se razmišljalo između ostalog kako se duša spaja s tijelom pri rođenju no otkrivanjem (u novije vrijeme) postojanja ženskog jajašca i muškog sjemena dovelo je do nastanka embriologije odnosno razvojne biologije, znanosti koja proučava embrionalni razvoj te zbivanja prije oplodnje i nakon rođenja ⁽⁹⁾. Napredak znanosti i tehničkih uvjeta nije doduše dokazao postojanje duše no omogućio je različite spoznaje o životu od samog začetka.

Znanstvenici su dobili priliku proučavati same embrije (izvan tijela), prijevremeno rođenu djecu koja su zrelost čekala u posebnim bolničkim uvjetima te još nerođenu djecu ali posredno putem majčinih iskaza ili adekvatnih aparata poput ultrazvuka i sl. Takva proučavanja dovela su do detaljnih znanstvenih informacija koje jasno prikazuju razvoj ljudskog života unutar majke. Obraden je svaki period razvoja skoro do u najstinije detalje, najprije od strane anatoma i fiziologa pa onda i psihologa koji su posebno bili zainteresirani za reakcije embria na pojedine izvanjske podražaje kao što su govor, svjetlo i zvuk. Eksperimentalnim istraživanjem pokazano je da se u prenatalnom periodu mogu uspostaviti uvjetni refleksi, što znanstvenicima daje za pravo pretpostaviti da se i u tom periodu može nešto naučiti ⁽²⁾ pa je dakle moguće i utjecati podukom. Proučavajući čovjeka sa različitih aspekata dolazimo do zaključka kako je on iznimno kvalitetan sklop najrazličitijih sposobnosti, sposoban da se solidno nosi sa svim uvjetima koji ga okružuju, što znači kako posjeduje najveću perzistenciju prema utjecajima iz okoline. Kako bi osigurao veći stupanj perzistencije, a kasnije i djelovanja – čovjek uči i onda akumulirana znanja varijabilno reproducira u različitim uvjetima i situacijama ⁽⁷⁾. Očito je da pri tome zadržava identitet, odnosno svoju jedinstvenost nasuprot mnogolikosti sličnih, ali nipošto istih entiteta. U najširem gnoseološkom smislu, možemo reći da uči i spoznaje. A nema ničega što se ne uči, i budući to čovjek najbolje čini to je i jest dovelo do superiornosti koju ima na ovome svijetu.

Pod učenjem podrazumijevamo integraciju fizikalnih resursa u organizam, memoriranje podataka različitih razina, sintezu spoznaja u središnji živčani sustav i integrativno djelovanje svih pojedinaca koji stupaju u ma kakve relacije ⁽⁷⁾. U slučaju djeteta koje je još u utrobi, zar ono nije moralo "naučiti" prepoznati svjetlo, zvuk, dodir, osjećaj hladnoće te "odreagirati" pokretom? Naravno da je sve to utemeljeno na genetici, ali dijete je moralo "dobiti" reflekse kao temelj koji će mu kasnije koristiti, moralo je naučiti staviti palac u usta (što se događa), štucati (što je imitacija disanja) te se okrenuti prema dolje kad je vrijeme za porod. Pa je onda sve to zajedno moralo integrirati, zar ne? I primjeniti. Zar to nije učenje? Znati plakati kad si gladan. Fascinantno.

Kako zapravo funkcionira ljudski mozak!?

Promišljanje o funkciji mozga, Centralnog nervnog sustava i sl., naizgled nas neminovno usmjerava prema materijalističkom rezonu čime se udaljavamo od agnosticizma prema kojemu se ne može spoznati objektivna stvarnost. Međutim, narav ovog teksta nije da glorificira materijalizam u smislu utvrđivanja opsega spoznaje, već samo da pojasni neke znanstveno utvrđene činjenice koje pomažu argumentaciji temelja rasprave. U ostalim segmentima promišljanja o mišljenju i spoznavanju i na psihološki i na svaki drugi način ovaj tekst ostaje autonoman i filozofski intaktan. Uopće nema dvojbi da će se s grubim opisom načina učenja zaista složiti svi današnji iole informirani intelektualci.

Dakle, središnji sustav dobiva informacije s periferije. No, samo malen dio važnih senzoričkih informacija uzrokuje neposrednu motoričku reakciju dok se ostatak eventualno pohranjuje u svrhu nadzora i upotrebe u budućnosti na raznim razinama a najbolje u kori velikog mozga. Pohranjivanje je proces koji zovemo pamćenje. Nakon što se jednom pohranila u nervnom sistemu, memorija postaje dijelom mehanizma za obradu informacija. U procesu mišljenja mozak uspoređuje nove senzoričke doživljaje s pohranjenima. Pamćenje pomaže da se izaberu nove senzoričke informacije koje su važne i da se te informacije uprave bilo u prikladna područja gdje se pohranjuju ili da izazovu reakciju ⁽⁵⁾. Prema znanstvenim izvorima, više razine funkcije centralnog živčanog sistema nisu razvijene čak ni u doba rođenja nego tek otprilike godinu dana poslije, međutim veoma je teško razlučiti zrelost anatomskih struktura živčanog sistema od zrelosti koja nastaje vježbom.

Anatomska su istraživanja pokazala da se neki glavni tračci u centralnom živčanom sistemu ne mijeliniziraju potpuno sve do kraja prve godine života pa kažemo da prilikom rođenja živčani sistem još ne radi u punoj mjeri. S druge strane znamo da se čak u fetusa većina refleksa razvija već u trećem ili četvrtom mjesecu intrauterinog života, te da živčana vlakna bez mijelinske ovojnice mogu raditi jednako tako dobro kao mijelinizirana. Prema tome nezrelost funkcija živčanog sistema u doba rođenja mogla bi biti posljedica neuvježbanosti a ne stvarne nedozrelosti anatomskih struktura ⁽⁵⁾ iako prema teoriji o neuralnoj migraciji možemo zaključiti i suprotno ⁽¹⁰⁾. Ono što proizlazi iz toga jest da beba unutar prenatalnog perioda ima sve što joj je potrebno kako bi učila. Pitanje je koja je to razina, što se uči i čemu služi to naučeno. To je jako teško pokazati, ali da uči, e to je činjenica.

Što se sve događa s djetetom unutar maternice?

U smislu zdravlja, osim izvanjskih utjecaja, dijete ovisi o tri čimbenika. To su *Gestacijska dob*, *Rast fetusa* i *Maturacija*. *Gestacijska dob* (dob trudnoće) računa se od prvog dana posljednje menstruacije i u prosjeku traje 40 tjedana. Dijete koje se rodi što bliže toj dobi ima šansu da se rodi zdravo i bez komplikacija. Što je gestacijska dob manja, više je šanse da dijete ima komplikacije ili ne preživi. U prvom dijelu razvoja, za vrijeme embriogeneze (do 12 tjedana trudnoće) plod se naziva **zametak** ili **embrij**, u drugom dijelu – do rođenja **fetus**. *Rast fetusa* mjeri se povećanjem njegove duljine i tjelesne mase što ovisi također o gestacijskom dobu i shodno tome se povećava do određene veličine. Prirast mase je razmjerno spor a nakon 38 tjedna i rast fetusa fiziološki se usporava ovisno o raznim fiziološkim i nasljednim čimbenicima (potencijal za rast je genetski uvjetovan). *Sazrijevanje* ili *maturacija* fetusa je priprema za život izvan maternice a ovisi o dobu trudnoće te o drugim unutrašnjim i izvanjskim faktorima ⁽⁹⁾.

Dijete npr. može dosegnuti adekvatnu gestacijsku dob a da ne bude dovoljno zrelo za samostalan život ili se može roditi s manjom gestacijskom dobi od očekivane pa da bude dovoljno zrelo za samostalan život što ovisi o načinu prehrane majke, njenoj mentalnoj stabilnosti, okolišnim utjecajima i sl. Sve važne strukture i organski sustavi djeteta oblikovani su tijekom prvog tromjesečja te početkom drugog, a ostalo vrijeme u kojem je plod u maternici, ove strukture rastu, razvijaju se i beba dobiva na težini ⁽⁶⁾. Dakle, ako bi se vratili na gore navedeno, *u ovom periodu dijete zasigurno ima sve što mu je potrebno za spoznavanje*. No, ono što je za proces spoznavanja posebno važno jesu osjeti.

Što se tiče taktilnih podražaja javljaju se iza 8. tjedna sve učestalije, dijete na svjetlo postaje osjetljivo oko 16. tjedna no tek s 29 tjedana može okrenuti glavu i tražiti izvor svjetla (dakle zna!). Sluh je dobro razvijen oko 24. tjedna te fetus reagira na zvukove oko sebe – otkucaje majčina srca, zvukove kolanja krvi te one iz želuca a zvukovi razgovora dovoljno su glasni da ih čuje. Sa 28 tjedana otvara i zatvara oči, spava i budi se u pravilnim vremenskim razmacima. Može čuti glas i vjerojatno će ga prepoznati nakon poroda.

Može li se na bebu utjecati izvana?

Kada se sve navedeno zbroji, jasno je da je beba za sve to opisano vrijeme puno toga "naučila" - reagirati na svjetlo i zvuk, spavati i micati se,... Dakle, pomoću vlastitih senzora može primati informacije i reagirati na njih vlastitim naučenim pokretima. No, mogu li takve informacije biti namjerne i namjenske i usmjerene "izvana"? Učinjene su brojne studije ne bili se odgovorilo na pitanje može li stimulacija bebe u maternici ubrzati njezin budući intelektualni razvoj no nema uvjerljivih znanstvenih dokaza za takve pretpostavke. Ali ni protiv njih. Jer pokazalo se kako na aktivnost fetusa utječe koliko i kada majka jede, u kakvom je položaju, kakvi zvukovi dopiru izvana itd. Osim toga, skupina izrealskih neonatologa provela je istraživanje o utjecaju glazbe na prijevremeno rođenu djecu ⁽¹⁾. Jednoj skupini djece puštena je glazba uživo, drugoj skupini je puštena snimljena glazba a trećoj nije puštena nikakva glazba. Kod prve skupine, kojoj je puštena glazba u živo, pola sata nakon završetka 30-minutne terapije zabilježen je sporiji rad srca i dublji san. Osim toga, osoblje i roditelji na tom odjelu bili su smireniji i zadovoljniji.

Mnoge trudnice također imaju slična iskustva. Naime, za vrijeme trudnoće muževi često imaju običaj naslonit se pokraj bebe i nadugo i naširoko pričat joj različite priče. Nakon rođenja djeca bi se odmah umirila kad bi čula očev glas i slušala bi ga otvorenih očiju dok ne bi zaspala. Ostali glasovi na djecu nisu imali takav utjecaj. Danas takva djeca naprosto "gutaju" npr. priče. To se ponavlja i s ostalom djecom istih roditelja. Slične stvari govore mnoge trudne žene. Većina aktivnosti nervnog sistema počinje senzoričkim doživljajima što ih odašilju senzorički receptori (vidni, slušni, taktilni i drugi). Ovi senzorički doživljaji mogu uzrokovati neposredne reakcije ili se sjećanje na njih može pohraniti minutama, sedmicama ili godinama i onda nekada kasnije pomoći da se odredi reakcija tijela ⁽⁵⁾. Dakle, mi ne možemo sa sigurnošću tvrditi kako ono što djetetu govorimo, pjevamo, recitiramo ili sviramo neće na njega utjecati ni na koji način (ili kada). Dokazano je da fiziološki čimbenici imaju utjecaj; konstatni nemir, stres i umor majke može izazvati mentalne probleme kod djeteta, unos droge za vrijeme trudnoće može rezultirati bebom koja se rodi s ovisnošću ili alkoholnim sindromom, pothranjenost kod majke daje istu takvu djecu, male težine i veličine, pa čak i s teškoćama.

Dakle, ako čimbenici koji dolaze do djeteta kemijskim receptorima zasigurno "djeluju", kako možemo tvrditi da informacije koje dolaze do djeteta senzoričkim receptorima (očnim, slušnim, taktilnim) ne ostavljaju traga? Mi se, naravno, ne sjećamo tog razdoblja kad smo bili u poziciji još nerođenog djeteta, ali zar se opisani događaji i doživljaji ne ponavljaju sa svakim novim djetetom koje ima doći na svijet!? Zar, dakle, ne postoje istine koje su neovisne od našeg konkretnog i naknadnog iskustva tj. apriorne i unaprijed zadane. Ako su one logos ovog Univerzuma, i ako se uvijek iznova odigravaju, tko smo mi da ih negiramo!? Sve i da se složimo oko toga da će do daljnjega ostati mnoga entelehija, tj. događaji akutno nepristupačni prirodno-znanstvenim istraživanjima. Ako je učenje u najširem smislu akceptiranje spoznaja i informacija ali i integracija resursa, tada nerođeno dijete uči. I to jako dobro!

Što se očekuje od pojedinca danas?

Pojedinac egzistira u interaktivnim relacijama s mnogim drugim entitetima, od kojih su neki (ljudi) njegove vrste, a svi ostali (kamenje, drveće, životinje,...) neke druge vrste. Iako se npr. u Indijskoj (ali i drugim) filozofijama, mogu pronaći i shvaćanja o totalnoj sveobuhvatnosti svih postojećih pojava, u socijalnim odnosima koji su bitni za pojmovno određenje problema ove rasprave, ostat ćemo u relacijama s humanim, pa dakle i humanističkim definicijama. Takvo društvo kao socijalna struktura i prirodna environmentalna sredina čovjeka, sastavljena od uređenih elemenata i njihovih međusobnih odnosa, te omogućuje, usmjerava, regulira i ograničava djelovanje i ponašanje ljudi u društvu jer postoji jedino putem njihova međusobnog djelovanja. Pojedinci svojim akcijama i odnošenjem prema drugima neprestano iznova stvaraju tu strukturu, u nekim uvjetima je transformirajući. Najvažniji elementi socijalne strukture su *društveni položaj* odnosno mjesto koje pojedinac ima u toj strukturi, *društvena uloga* odnosno niz kulturalno i socijalno definiranih prava i obveza koje se odnose na neki društveni položaj, *društvene grupe* odnosno trajnije uspostavljeni specifični odnosi u nekoj skupini ljudi, *društvene organizacije* tj. grupe ljudi međusobno povezane formaliziranim odnosima podređenosti, nadređenosti i suradnje na obavljanju zajedničkog zadatka i postizanju zajedničkog cilja te *društvene institucije* odnosno trajni skup kulturnih obrazaca i društvenih odnosa koji ispunjavaju funkcije bitne za grupu ili društvo u cjelini ⁽³⁾.

Kao što se vidi iz rečenog, socijalna struktura predstavlja mrežu različitih odnosa u koje može pojedinac kao jedinka biti uključen. Od njega se očekuje za zauzme određeni položaj i najbolje moguće odigra za njega vezane uloge. Također mora postati dio nekakve organizacije ili institucije a zasigurno i dio društvene grupe adekvatne položaju koji zauzima. Većina tih odnosa je unaprijed definirana i ugrađena u model u koji se pojedinac treba uklopiti a često je model napravljen za određenu vrstu ljudi. Međutim, uklopiti se u nečiji tuđi model, ponekad je težak i mukotrpan zadatak. Procesom *socijalizacije* pojedinac u interakciji sa socijalnom okolinom razvija, oblikuje i usvaja socijalno važne i svrsishodne oblike ponašanja i doživljavanja ⁽³⁾. Kako bi što prije postao punopravni član socijalne strukture, potrebno je da se proces socijalizacije odvije što prije, a to nas vraća na početak ove rasprave, odnosno na pomisao da se taj proces započne puno prije no što se do sada radilo, programirajući posebne smjernice za dijete koje tek uči učiti ili kako to možemo kazati "učiti se roditi".

Na taj način je zatvoren dijalektički krug koji nas je opet doveo do neriješenih početnih premisa unutar kojih se ostvaruje ideja o mogućem djelovanju u prenatalnoj fazi, odnosno o poimanju nerođenog djeteta kao entiteta s realno postojećom socijalnom okolinom.

U opisanom potpunom krugu stvaranja i održavanja između početne pozicije budućeg entiteta i odraslih koji postavljaju kriterije, nalazi se nerođeno dijete sa svim karakteristikama koje sadrži i procesima koji ga očekuju. Logička pravila *principiuma identitatis* (jednakosti), *contradictionis* (razlike), *exclusi tertii sive medii* (isključenja trećeg) i *rationis sufficientis* (dovoljnog razloga) sva su uključena, ali na postojećoj socijalnoj platformi ne mogu nam dati odgovor o tome što činiti. Ovo baš iz razloga što se radi o čovjeku, ali koji ne može odlučivati po pravilima slobodne volje čime se pojavljuju odrasli koji uvode svoje kriterije ali bez uključivanja imanentnog interesa onoga koji jest istinski subjekt čime se javlja temeljna antimonija, odnosno proturječnost istinih teza i opet aporija između prirodne nužnosti nerođenog i nemogućnosti iskazivanja njegove vlastite slobodne volje. Tako, u njegovo ime odlučujemo mi.

Jer, zar nije za upitati se: Što je za njega najbolje? Prepuštiti ga "slučaju" i transcendentnoj volji uklopljenoj u mnoge dvojbe, ali i samoaktualizaciji unutar "prihvatljivih" (npr. medicinskih) akcija? Ili možda svjesno interventno, pa i sustavno djelovati, kako bi finalni rezultat bio maksimalan? Kakve argumente možemo danas ponuditi i kakvim djelovanjima smijemo izložiti nejakom stvorenju, sagledavajući njegove potencijale kao aktualizaciju u njegovoj/njenoj 20. godini života? Jer konačno, gdje se nalazi donja granica početka edukacije i drugog djelovanja: u sedmoj godini, u predškoli, u vrtiću, u jaslicama, u prvoj godini života. U trudnoći!? Smijemo li sve ovo, lakonski postaviti kao problem Decarteovog indefinituma (neodredivo), ili je količina mogućih informacija, pa dakle i rješenja tolika da je možemo olako poistovjetiti s njegovim poimanjem infinituma (beskonačnog)? I koliko smo u takvoj koncepciji konačni mi sami da možemo nedvojbeno tvrditi kako točno znamo što jest najbolje, pa konceptualizacije mogućih prenatalnih djelovanja jednostavno definirati!

Zaključak i prijedlozi

Jasno je, iz svega navedenog da dijete i u prenatalnom periodu uči. Isto tako je jasno kako je potreba za što ranijim spoznavanjem iz vanjskog svijeta te savladavanje nametnutih prepreka koji su njegov dio – obaveza, pa na neki način i "nužno zlo". No pogledajmo zapravo kako se uči. U samom početku, dakle u osnovnoj školi, učimo široko i globalno, ne idemo u detalje već pokrивamo razna područja. U srednjoj školi znanje se koncentrira i slično piramidi, određujemo područje koje nas zanima i idemo u detalje i dubinu. Nakon toga, eventualno na fakultetu još smo više koncentrirali sadržaje koji nas zanimaju – ušli smo striktno u jedno područje i tu se trudimo otkriti "nove svjetove".

Sve to u želji (između ostalog) kako bi u ovom svijetu mogli ponuditi nešto svoje kao vrijednost, drugima za njihove vrijednosti, a čega su svjesni i roditelji, učitelji i drugi, ponekad i djeca sama. Svijet u kojem živimo sve je zahtjevniji, čak nemilosrdan u svojim traženjima. Često nemilice gazi one koji mu se dovoljno ne prilagode. Pokušavajući dostići uvijek nove tehnološke granice i ostvariti neku revolucionarnu pobjedu na nekom planu, ljudi gube iz vida neke vrijednosti za koje nije sigurno da su zastarjele. Nerijetko ulažu svo stečeno znanje i materijalnu imovinu kako bi se penjali u sustavu za stepenicu više i nemaju vremena izgrađivati se na duhovnom planu a niti postavljati adekvatne duhovne temelje niti svojim potomcima.

Kad je već tako, kad ljudi moraju što prije, što više, što bolje, što brže, što jače i to SVE, zašto onda ne iskoristiti vrijeme koje imaju novi pojedinci, dok su još u utrobi majke, dok još imaju tu fizičku prepreku od vanjskog svijeta. Zašto ne pokušati djelovati na neki od "direktnih" načina i zaista osigurati da nam potomak naknadno bude svjetski rekorder u 20. godini!? Možda pijanist svjetskog glasa ili glasoviti književnik ili znanstvenik!?

S druge strane, zašto ne pokušati djelovati drugačije dok još ti sitni budući ljudi "tek osjećaju" sve oko sebe, te im možda pružiti one osnove koje im trebaju. Npr. mir i zadovoljstvo njihovim majkama, bez straha, brige i stresa, zatim materijalne i duhovne uvjete za život, duhovnu i tjelesnu hranu, ljubav, poštovanje, znanje i drugo, te im tako zapravo dati veličanstvenu dobrodošlicu u "novi svijet" i fantastične temelje na kojima će se izgraditi čvrsti zidovi socijalne interakcije.

Naravno, ako smo suglasni oko jednog tipa od ovih pretpostavki (ili njihove kombinacije), tada možemo razmisliti i o organizacijskim oblicima takve potpore, a na kraju možda čak i o konkretnim pa i glazbenim, vizualnim ili čak tjelesnim aktivnostima. Sve pod pretpostavkom da sve što radimo, činimo za dobro djece o kojoj je uostalom, cijelo vrijeme riječ, a kroz djecu i o ljudskoj vrsti u cjelini.

Odrediti se prema rečenim pitanjima uopće nije jednostavno i sigurno znači zahvatiti u najvećoj širini sva znanja ovog Svijeta, te ih artikulirati tako da u budućnosti nešto i vrijede, jer je u fundamentalnim vrijednostima nauke zaista vrijeme takvog određivanja već došlo.

Literatura

1. Arnon, S. (2006). Live Music Is Beneficial to Preterm Unit Environment. *Birth*, 33:2.
2. Đorđević, D. (1978). Razvojna psihologija. NIP Dečje novine, Gornji Milanovac.
3. Fanuko N. et al. (1995). Sociologija. Školska knjiga, Zagreb.
4. Grlić, D. /Ružić, S. (ur.) (1967). Filozofija – leksikon. Panorama, Zagreb.
5. Guyton, A.C. (1978). Medicinska fiziologija. Medicinska knjiga, Beograd/Zagreb.
6. Johnson, R.V. (1996). Klinika Mayo: Sve o trudnoći i prvoj godini djeteta, Filip Trade/Meander, Zagreb.
7. Katić, R. Bonacin D. (2001). Kineziologija za sva vremena. PMF, Split.
8. Marušić, A., Martić, M. /Ružić, S. Ur./ (1967). Sociologija - Školski leksikon, Panorama. Zagreb.
9. Padovan, I. (ur.) (1992). Medicinski leksikon, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
10. Pašić, M. (1987). Fiziologija nervnog sistema. Naučna knjiga, Beograd.
11. Petrović, K., Hošek, A. (1986). Prilozi za sociologiju sporta. FFK, Zagreb.
12. Romac A. (1992). Rječnik latinskih pravnih izraza. Informator, Zagreb.